Seferiliğin Tahakkuku ve Şartları

Bizleri yoktan var edip sayısız nimetlerle donatan Allah Teâlâ Hazretlerine hamd eder, Dünya ve Ahiret saadetine kavuşmamız için bizlere gönderilen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) e ve Âl ve Ashabına Salât ve Selam ederiz.

Bu yazımızda hayatımızın birçok bölümünde karşımıza çıkan, hakkında bilgi sahibi olduğumuzu zannettiğimiz, bununla beraber birçok meselede sıkıntıya düşüp hocalarımıza müracaat ettiğimiz seferilik (misafirlik) konusunu ele alıp, gücümüz nispetince incelemeye ve siz okuyucularımızla paylaşmaya gayret edeceğiz. Muvaffakiyet Mevla'dandır.

Zorluğu kaldırma ve kolaylaştırma prensibi, hiç şüphesiz İslamiyet'in genel prensiplerindendir. Dinimizin, misafir olan kimse için birçok hükümlerde farklılığı gözetmesi de bu prensibin neticesidir.

Misafirlik sebebiyle değişikliğe uğrayan hükümler genel olarak şunlardır:

- Dört rekâtlı farz namazların iki rekâta kasr edilmesinin (indirilmesinin), Hanefilere göre vacip, Şafilere göre caiz, Malikilere göre sünnet olması.[1]

- Ramazan ayında, ramazan orucunun tutulmamasının (daha sonradan kaza edilmek şartıyla) mubah olması.

- Mest üzerine meshin bir gün bir gecelik müddetinin üç gün üç geceye çıkması.

- Kurban kesmenin, iki bayram (ramazan ve kurban bayramları) namazlarının bir de Cuma namazının vucubiyetlerinin düşmesi.[2]
- Hür olan kadının mahremsiz olarak seferi mesafeye gitmesinin caiz olmaması.[3]

Be meseleler, fıkıh kitaplarımızda müstakil başlıklar altında ele alınıp uzunca izahları yapılmıştır. Yazımızda bu meselelere değinmeksizin, misafirlik nasıl tahakkuk eder? Şartları nelerdir, gibi meselelerin incelenmesine gayret edeceğiz.

Mukim olan birinin müsafir olabilmesi için gerekli şartların beyanına geçmeden önce birçok insanımızın zihinlerini meşgul eden şu sorunun cevabına değinmeyi uygun gördük.

Allah Teâlâ Hazretleri misafir olan kimse için farz olan dört rekâtlı namazları iki rekâta indiriyor acaba sünnet namazlarının durumu nedir?

Beş vakit farz namazlarının başında ve sonunda kılınan sünnetlere revatip sünnetleri denir. Misafir olan kimsenin, revatip sünnetlerini kılıp kılmaması hakkında, Vahbe Zuhayli'nin, ***Neylü'l-Evtar*** adlı eserden yapmış olduğu nakle göre İmam Nevevi şöyle buyuruyor: Seferde mutlak nafile namazlarının kılınmasının güzelliliği hakkında fukaha ittifak etmişlerdir. Âlimlerin birçoğuna göre revatip sünnetlerinin durumu da böyledir. Yani seferde olan kimsenin bu namazları kılması güzeldir.

İbn-i Abidin ***Reddü'l-Muhtar*** adlı eserinde bu konuyla alakalı şöyle der: Misafir olan kimse, eğer emniyet halinde ve karar etmişse yani yerleşmişse seferde revatip sünnetlerini kılar. Şayet korku ve firar halindeyse (yani filvaki yolculuk halindeyse) revatip sünnetlerini kılmazlar. (yani kılmamalarında ruhsat vardır.)[4]

Ulemadan bazısı da bu konuyu şu şekilde değerlendirmiştir: Revatip sünnetlerini seferde kılmak caizdir. Dileyen kılar, dileyen terk eder. Burada İmamların ittifakı vardır. İnsanın buna ihtiyacı olması hasebiyle bazı kere bunları kılmak efdal iken, bazı kere de insanın revatip sünnetlerinden daha önemli bir işle meşgul olmasından dolayı da revatip sünnetlerini terk etmesi efdal olur.[5]
Ezcümle; revatip sünnetlerinin seferde kılınması caizdir, hatta aksi bir durum olmadığı müddetçe fazilettir. Bazı kimselerin dediği gibi; "*Allah Teâlâ Hazretleri misafir olan kimse için farz olan dört rekâtlı namazları iki rekâta indiriyor ve bunu vacip kılıyor bundan dolayı seferde sünnetler kılınmaz*" demek doğru değildir.

Burada şunu ifade etmek isteriz ki, sabah namazının sünneti diğer revatip sünnetlerden hüküm itibarıyla farklıdır. Zira diğer revatip sünnetleri, herhangi bir gerekçe olmaksızın oturarak kılınması caiz olduğu halde sabah namazının sünneti fıkhın kabul ettiği bir gerekçe olmaksızın oturarak kılınması caiz değildir.

Yukarıdaki bu ifadeler, bizleri nafile dediğimiz sünnet, müstahap namazlara karşı, gevşekliliğe sevk etmesin. Zira dünya fani Ahiret ise ebedidir. Fani olan bir âlemden ebedi olan bir âlem için hazırlık yapmak durumundayız. Bundan dolayı en ufak bir fazileti dahi göz ardı yapmamamız gerekmektedir.

Mukim olan birinin misafir olabilmesi için 7 şart vardır.
Mukim olan birinin müsafir olabilmesi için gerekli şartlar:
1-Sefere gideceği yerin uzak olması.
Bu mesafenin miktarını fıkıh kitaplarımız orta bir seyirle (deve ve ayak yürüyüşü ile) senenin en kısa günlerinde üç günlük mesafe olarak kaydetmişlerdir.
[6] Ebu Yusuf *(Allah ona rahmet etsin)*'tan gelen bir rivayete göre ise bunun miktarı iki gün, üçüncü günün de ekserisi kadar olan mesafedir.[7] Âlimlerimizden bazıları sefer mesafesinin 18 fersah olduğunu söylemişlerdir. Zahi'r-rivaye kitaplarından, fersaha itibar olunmadığı anlaşılsa da kitaplarımız da amme-i meşayih diye tabir edilen âlimlerin birçoğu buna itibar etmişlerdir.
Çoğumuzun evinde ilmihali bulunan asrımızın büyük fakihlerinden merhum Ömer Nasuhi Bilmen şöyle demektedir: Şu kadar var ki fersaha itibar edildiği takdirde birçok meseleler halledilmiş olur. Mesela şömendöfer, tayyare ile olan yolculuklarda kat edilecek arazinin, kaç fersah olduğu nazara alınır, en az on sekiz fersahlık bir mesafe kat edilmiş olunca sefer müddeti tahakkuk etmiş, sefer hükmü cereyan etmeye başlamış olur. Artık seyir vasıtalarının halini nazara almaya ihtiyaç kalmaz.[8]
01.02.2010 tarihinde düzenlenen fıkıh toplantısında, bu sonuç yani fersaha itibar edilmesi, katılımcıların ekseriyetin görüşü olmuştur. Buna göre seferi mesafe yani takriben
90 km. lik mesafe, uçakla gidilecek olsa bile seferilik tahakkuk edecektir.

İmam Şafi *(Allah ona rahmet etsin)*'ye göre seferi mesafenin miktarı iki günlük yoldur. Bunu da Şafi Âlimler 16 fersah olarak beyan etmişlerdir.
[9] Şafi olan kardeşlerimize, 16 fersah'ın günümüzde kaç km ye taalluk ettiği konusunda, Şafi mezhebine mensup ilim adamlarına müracaat etmelerini tavsiye ederiz. Zira bu konuda farklı mütealalarla karşılaştığımızdan okuyucularımızı yanlış bir şekilde yönlendirmekten korkarız.
Yukarıda beyan ettiğimiz mesafe kara yoluna göredir. Zahi'r-rivaye dediğimiz İmam Muhammed *(Allah onlara rahmet etsin)*'in 6 esas kitaplarında denizdeki seferi mesafe miktarı beyan olunmadığından fıkıh kitaplarımızda bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşler arasında fetva için seçilen şudur: Normal bir rüzgârda yelkenli geminin üç gün üç gecede kat edeceği mesafe denizde seferi mesafedir.
[10] Yelkenli geminin normal rüzgârda üç gün üç gecelik bir zamanda ne kadar mesafe kat edeceğini Halil Günenç Hocamız, ***Günümüz Meselelerine Fetvalar*** adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir: Yelkenli gemi saatte beş altı mil kat ettiğine göre denizde kasr mesafesi doksan mil'dir.[11]
Şayet kişinin gitmek istediği yere iki yol varsa, biri seferi miktar diğeri daha kısa ise (dağ yolu ile normal yol gibi) bu kimse için hüküm gitmiş olduğu yola göredir, yani uzun yoldan giderse misafir, kısa yoldan giderse mukimdir.
[12] Deniz yoluyla kara yolu da bu minvaldedir. Yani gideceği yere hangi yoldan giderse hüküm ona göre olacaktır.[13]
2-İkamet ettiği yerden çıkması.

Fıkıh kitaplarımızda sefer hükmünün başlangıç noktası kişinin ikamet ettiği şehrin bütün evleri geride kalacak şekilde şehrin dışına çıkması şeklinde tarif edilmiştir. Nasıl ki seferi olan biri şehre girmeden mukim olamıyorsa, ha keza mukim olan biri de şehrin evlerini çıkmadan seferi olamaz.
[14] Şehrin evlerini geçmekten kastedilen bulunduğu cihetteki evlerdir. O beldenin diğer taraftaki evlerini hizalayarak geçmemiş olsa bile seferilik başlar.[15] Zira itibar çıktığı cihete göredir.
Şehrin tarifinde, fıkıh kitaplarımızda farklı ifadeler vardır. Bazıları: içinde zanaat erbabı cami çarşı müftü sultan veya hat ve hükümleri icra eden kadı bulunan yer olarak tarif etmişlerdir. Bazıları da şehir diye adlandırılıp sayılan yer olarak tarif etmişlerdir.

Burada şu üç soru önümüze sıkça çıkmaktadır.

- İstanbul gibi büyük şehirlerde her bir ilçe ayrı bir şehir olarak mı ela alınmalı?
- Şehri ikiye bölen boğaz, şehrin iki taraflı sınırı sayılır mı?
- Şehir ne kadar genişlerse genişlesin sefer hükmü son çıkış noktasından mı başlar?

Bu soruların cevaplarında farklı değerlendirmeleri olan hocalarımız vardır. Onların fikirlerine saygı göstermekle beraber **şahsımızın kanaati şu şekildedir:**

Fıkıh kitaplarımızda şehrin tariflerine baktığımızda her ne kadar ilçeler müstakil bir şehir olarak değerlendirilseler de, diğer ilçelerin onlara bitişik olmaları, kitaplarımızda geçen bitişik köyler gibi

sayılılacağından, büyük şehrin tamamını geçmeden sefer hükmü başlamaz. Ancak şehrin evleri kesilecek olsa biraz ilerde tekrar evler başlasa bakılır; şayet aradaki boşluk "ğalve" denilen bir ok atımıysa yani iki yüz, iki yüz elli metre civarındaysa evler kesildiği yerden itibaren seferilik ve mesafesi başlar.

İstanbul'un ortasında bulunan boğazın, şehri iki ayrı şehir gibi ayırmadığı kanaatindeyiz. Bu kanaatimizde iki delilden neşet etmiştir.

1. ***Hidaye*** şerhlerinden olan ***Binaye*** adlı eserde; şehir ortasında olan nehrin şehri ikiye bölmeyeceğine, seferiliğin şehir evlerinin bitmesiyle başlayacağına delalet eden ibareler vardır.[16]

2. Boğazdaki köprülerin bağlayıcılık özelliğinin olması. Hanefi fıkıh kitaplarından olan ***Mecmeu'l-Enhur*** adlı eserin ifadesine göre Ebu Yusuf *(Allah ona rahmet etsin)*, kadılığı zamanında cumanın her iki yerde caiz olabilmesi için Bağdat'ı ayıran nehir üzerindeki köprünün cuma namazı saatinde kaldırılmasını emir edermiş.[17] Bu da seyyar olan yani kaldırılması mümkün olan bir köprünün bağlayıcılık özelliği olduğunu gösterir. Nerde kaldı ki boğazdaki köprülerin bağlayıcılık özelliği olmasın.

3-Sefere gitmiş olduğu beldede 15 günden az kalmaya niyetli olması.

Misafir olan kimse, bulunmuş olduğu beldede 15 gün veya daha fazla kalmaya niyet ederse, Hanefi mezhebine göre mukim olur. Şafi mezhebine göre ise girdiği ve çıktığı gün hariç 4 gün orada ikamete niyet etse mukim olur. Maliki mezhebinde mukimlik için zikir olunan müddet 20 namaz ile takdir edilmiştir. Hanbelîlere göre de kişi, 4 günden daha fazlaya veya 20 namazdan daha fazlaya niyet ederse mukim sayılır.[18]

4-Seferin başlarken muayyen bir yeri kast etmesi.

"Haim" dediğimiz nereye yöneleceğini bilmeksizin yola çıkan kimse için seferilik hükmü yoktur.[19]

5-Müstekillün bi'r-rey olması.

Kocasıyla beraber olup da kocasının nereye gideceğini bilmeyen kadın, komutanıyla beraber olan asker, efendisiyle beraber olan hizmetçi, hocasıyla beraber olan talebe müstakil görüşleri olmadığından misafir sayılmazlar. Yani dört rekâtlı namazlarını iki rekât olarak kılamazlar.

6-Seferi olan kimsenin dört rekâtlı farz namazları iki rekât kılması için gerekli olan şartlardan bir diğeri de; **Mukim bir İmama veya dört rekât kılan misafir imama uymamasıdır**.

Şunu ifade etmek isterim ki Hanefilere göre misafir olan kimsenin mukim imama uyması ancak vakit içinde caizdir. Bu kişi yani mukim imama uyan misafir, namazını tam olarak kılar. Zira misafirin namazı vakit içinde, mukime uymasıyla dört rekâta dönüşmüştür. Vakit çıktıktan sonra misafirin mukime uyması caiz değildir. Zira misafir olan kimse için farz olan namaz,

zimmetine iki rekât olarak yerleşmiştir, vakit çıktıktan sonra namazı dört rekâta dönüşmez. Böyle bir kimse muhalefet edip mukim imama uyacak olsa namazı sahih olmaz.[20]

7-Namazın evvelinden sonuna kadar seferiliğin devam etmesi.

Şafi ve Hanbelîlere göre bir şart daha vardır. Oda namaza başlarken kişi, kasra niyet etmelidir. Lakin Hanefiler için böyle bir niyet şart değildir.[21]

Seferilik konusunda önem arz eden meselelerden biri de vatan meselesidir.

Üç türlü vatan vardır: Asli vatan, İkame vatan, Sükna vatan.

Asli Vatan: Kişinin doğduğu veya evlendiği(yani vatan edindiği) veyahut da evlenmeyip orada yaşamayı kast edip oradan dönmeye niyeti olmadığı yerdir.
İkame Vatanı: Bu da kendisinde on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yerdir. Asli ve ikame vatanında duran kişi mukim sayılır. Yani misafirlik hükümleri, üzerine terettüp etmez.

Sükna Vatanı: Kendisinde on beş günden daha az kalmaya niyet edilen yerdir.[22]
Vatanı asli, vatanı asli ile bozulur. (eğer birinci vatanında hanım, çocuk ve ziraat gibi bir taalluku kalmamışsa)[23] Şayet kişi, bulunduğu yerden ehliyle intikal etmeksizin başka bir yerde yeni ehil edinirse, bu durumda birinci vatanın vatani asli olması devam ettiği gibi diğer vatan da vatani asli olur. Yani her iki vatanda da bu kişi mukim olur.
Asli vatan sefere çıkmakla veya vatanı ikame ile batıl olmaz. Vatanı ikame ise vatanı ikame, vatani asli ve bir de sefere çıkmakla batıl olur.[24] Sefere bil fiil çıkmaksızın, sefere çıkmaya niyet etmek, vatanı ikameyi bozmaz.[25]
Yazımızı bitirirken bu konuyla alakalı sıkça sorulan bazı meselelere fıkıh kitaplarımızın ışığında değinmeyi uygun bulduk.

Şayet kişi ehli (hanımı) ve eşyasıyla bir beldeden göç etse lakin o beldede evleri, arsaları kalsa bu kişi için, birinci yer vatan olarak kalıp kalmama konusunda ihtilaf olunmuştur. ***El-Fetava'l-Hindiyye***'nin ifadesine göre bu kişi için birinci yer vatan olarak kalır. İmam Muhammed *(Allah ona rahmet etsin)*'in de kitabında buna işaret edildiğini aynı kitabın ibarelerinde bulmak mümkündür.[26]
Şayet kişinin evi ile yani ikame ettiği yer ile çalıştığı işyeri arasında seferi miktar olsa bu kimse işyerinde seferi sayılır her gün oraya gidip gelmesi onun için seferilik hükmünü kaldırmaz. Çünkü kişinin mukim olmalılığı, gecelediği yere izafe edilir.[27] Gündüz vaktini geçirdiği yere değil.
Yazlık ve kışlık olarak iki evi olan kimse her iki yerde mukim olacağını İbn-i Nuceym ***el-Bahru'r-Raik*** adlı eserinde beyan etmiştir.[28]
Allah Teâlâ Hazretleri cümlemizi doğru yolda sabit kılsın. Günah batağına girmekten, yanlış fikirlere kapılmaktan, kibir ve riyadan cümlemizi muhafaza eylesin. Selam ve Muhabbetlerimle…

[1] El-Mevsuatu’l-Fıkhiyye el-Müyessere c:1 s:592
[2] Buradaki vucubiyyet farzada şamildir zira Cuma namazı farz bayram namazları vaciptir.
[3] El-Fetava’l-Hindiyye c:1 s:138
[4] İbn-iAbidin
[5] El-Bahru’r-Raik c:2 s:141 – El Fıkhu’l-İslam ve Edilletühu c:2 s:1372 – Fetevayı Ali Efendi c:1 s:12
[6] Kitabu’l-Asıl – Halebi Kebir s:535 – Reddü’l-Muhtar c:2 s:724 – El-Fıkhül-İsalam ve Edilletühü c:2 s:1342
[7] En-Nihaye “Fethü’l Kadir’le beraber” c:2 s:29
[8] Büyük İslam İlmihali Ö.N.B
[9] Şerhu’l-Kenz li’l-Ayni c:1 s:55- Mecmuü’l-Enhur c:1 s:141– Tebyinü’l-Hakaik c:1 s:508 – Muğni’l-Muhtac c:1 s:364
[10] Tebyinü’l-Hakaik c:1 s:509 – Bahru’r-Raik c:1 s:140
[11] Günümüz Meselelerine Fetvalar c:1 s:172
[12] El- Velvaliciyye c:1 s:134
[13] El-Fetava’l-Hindiyye c:1 s:138 – El-Fıkhü’l-İslam ve Edilletühü c:2 s:1346
[14] El-Kuhustani c:1 s:154
[15] Şerhu’l-Kenz li’l-Ayni c:1 s:55 – Tebyinü’l-Hakaik c:1 s:507– El-Fetava’l-Hindiyye c:1 s:139– Halebi Kebir s:536-537 – El-Mevsuatu’l-Fıkhiyye c:1 s:593
[16] El-Binaye
[17] Mecmeu’l-Enhur c:1 s:167
[18] El-Fıkhu’l-İslam ve Edilletühü c:2 s:1347-1348
[19] Dürer c:1 s:132 – El-Mevsuatu’l-Fıkhiyye c:1 s:594 – El-Fıkhu’l-İslam c:2 s:1353
[20] El-Kuhustani c:1 s:135 – Şerhu’l-Kenz li’l-Ayni c:1 s:56 – El-Fıkhu’l-İslam ve Edilletühü c:2 s:1354
[21] El-Muğni li ibni Kudame c:2 s:106 – El-Mevsuatu’l-Fıkhiyye c:1 s:594
[22] Tebyinü’l-Hakaik c:1 s:517 – El-Velvaliciyye c:1 s:135 – El-Fıkhu’l İslam ve Edilletühu c:2 s:1364
[23] Fethu Babu’l İnaye c:1 s:397
[24] El-Fetava’l-Hindiyye c:1 s:142
[25] Dürrü’l-Münteka fi Şerhi’l-Mülteka: Salatü’l-Müsafir
[26] El-fetava’l-Hindiyye c:1 s:142
[27] El-Mebsudü’s-Serahsi c:1 s:237 El-Bahru’r-Raik c:2 s:143
[28] El-Bahru’r-Raik c:2 s:142 – El-Mevsuatu’l-Fıkhiyye c:1 s:595